

dr Dagmara Woźniakowska-Fajst
IPSiR, Uniwersytet Warszawski

Nękanie emocjonalne (stalking) w doświadczeniu studentów uniwersytetu warszawskiego

ABSTRAKT

Badania przeprowadzone w roku 2013 na próbie 359 studentów Uniwersytetu Warszawskiego. 144 osoby (40,1%) badanych przyznało, że byli przynajmniej raz w życiu ofiarami nękania na tle emocjonalnym. W chwili przeprowadzania badania 7,5% respondentów doświadczało stalkingu. Badanie przyniosło wyniki dość zbliżone do wcześniejszych badań tej grupy społecznej, prowadzonych w Stanach Zjednoczonych i Europie. Potwierdziły się spostrzeżenia, że okres wczesnej dorosłości związany z nowymi wyzwaniem życiowymi w połączeniu z intensywnym życiem towarzyskim i próbami poszukiwania partnera niesie ze sobą ryzyko wiktylizacji stalkingiem. W przeciwieństwie o innych badań, polscy studenci najczęściej są nękani przez znajomych i kolegów, znacznie rzadziej przez byłych i obecnych partnerów. Prześladowanie jest najczęściej krótkie i wydaje się, że w wielu wypadkach nie na tyle poważne, by pokrzywdzeni szukali pomocy na zewnątrz. Swoim problemem z innymi osobami podzieliła się zaledwie co trzecia osoba pokrzywdzona, przy czym niezwykle rzadko zwracali się oni do organów wymiaru sprawiedliwości. W większości przypadków stalker sam zaprzestawał swojej działalności. Na uwagę zasługuje także fakt, że w przypadkach gdy prześladowanie nie stanowi dla ofiary zagrożenia, a jest jedynie uciążliwe, respondenci jako najwłaściwszą reakcję wskazywali karę ograniczenia wolności i grzywny, a nie (jak sugeruje to konstrukcją przepisu polski ustawodawca) karę pozbawienia wolności.

Stalking jako forma przemocy emocjonalnej

Przemoc emocjonalna to „ingerencja (działanie lub zaniechanie) w psychikę drugiej osoby, skierowana przeciwko jej emocjom, wywołująca negatywne dla niej skutki (zarówno jednorazowe, jak i odsunięte w czasie)”¹. Pod pojęciem „nękania emocjonalnego” można zatem rozumieć takie działania jak stalking (nękanie na tle emocjonalnym), mobbing (zastraszanie w środowisku pracy), bullying (przemoc rówieśniczą), jak również zdefiniowane w polskim kodeksie pracy molestowanie (łżejsza forma mobbingu) i molestowanie seksualne. Zjawiska te charakteryzuje to, że wszystkie one łączą się z nękaniem i dokuczaniem innym osobom. W bardziej skrajnej formie przyjmują postać prześladowania. Nie mają jednorazowego charakteru, są na ogół długotrwałe, a w prawie polskim definicje mobbingu (art. 18³ kodeksu pracy) i stalkingu (art. 190a kodeksu karnego)

¹ Wrona G., *Definicja przemocy emocjonalnej w aspekcie prawnym i psychologicznym*, w: *Przemoc emocjonalna, Materiały z konferencji z okazji Międzynarodowego Dnia Ofiar Przestępstw*, Bytów, 22 lutego 2008 r., Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2008, s. 26-27.

określają, że zachowanie sprawcy musi być „uporczywe”. Zachowania sprawcy o charakterze przemocy emocjonalnej silnie oddziałują także na psychikę ofiary, mogą pociągać za sobą także inne skutki, nie tylko związane z pogorszeniem się stanu zdrowia fizycznego, ale także takie jak zmiana zwyczajów, zmiana miejsca pracy czy szkoły. Różni je natomiast osoba prześladowcy, kontekst nękania, jego cel, a także formy działania sprawcy lub sprawców².

Przemoc emocjonalna jest zarówno w Polsce jak i na świecie nierzadkim zjawiskiem, aczkolwiek wyniki badań mających na celu oszacowanie skali zjawiska różnią się w poszczególnych państwach, gdzie takie badania były prowadzone. Zapewne wpływ na tę rozbieżność mają przyjęte przez badaczy definicje, metodologia badań, dobór i wielkość próby, ale także różny temperament mieszkańców tych państw.

Częstotliwość występowania przemocy emocjonalnej

Z badań nasilenia zjawiska stalkingu w Polsce wynika, że co najmniej co dziesiąty mieszkaniec Polski był ofiarą nękania tego typu. J. Skarżyńska-Sernaglia podaje, że 12% badanych osób (mieszkańców dużych i małych miast oraz wsi) było ofiarami stalkingu³. Badania Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości z 2010 r. pokazują, że niemal 10% dorosłych Polaków było ofiarą uporczywego nękania⁴. W USA na 245 milionów mieszkańców rocznie 1,4 miliona osób staje się ofiarami stalkerów, z czego 1 milion to kobiety. Ryzyko stania się ofiarą w ciągu życia wynosi dla kobiet 8%, a dla mężczyzn 2%⁵. W Anglii i Walii 12% badanych przyznało, że doświadczyli powtarzającego się nękania, a w Szwecji odsetek ten wyniósł 9%, z czego trzy czwarte stanowiły kobiety.⁶ Inne brytyjskie badania pokazały, że ofiarami stalkingu czuło się 19% badanych kobiet i 12% badanych mężczyzn.⁷ W Niemczech 11,6% respondentów oświadczyło, że byli ofiarami stalkingu co najmniej raz w życiu. Ok. 85-87% ofiar było kobietami, a w połowie przypadków sprawcy nękali byłych partnerów⁸. Badania włoskie pokazały, że 20% badanych doświadcza lub doświadczyło aktów charakteryzujących stalking. W 80% ofiarą jest kobieta. W 90% przypadków istnieje relacja znajomości między ofiarą a napastnikiem. W 50% przypadków napastnikiem jest partner (mąż, narzeczony, kochanek, sympatia) lub były partner. Średni okres prześladowania wynosi 1,5 roku⁹.

Mobbing, rozumiany jako nękanie w miejscu pracy, czy też molestowanie w miejscu pracy występują równie często. W poszczególnych państwach liczba respondentów, którzy przyznają, że

² por. Woźniakowska-Fajst D., *Przemoc emocjonalna: stalking, molestowanie, mobbing, bullying – podobieństwa i różnice*, „Prace Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji, tom 16, 2010.

³ Skarżyńska-Sernaglia J., *Stalking: od miłości do zbrodni – nowe wyzwania dla psychologii, kryminologii i zespołów interdyscyplinarnych przeciwdziałających przemocy*, w: Szafrńska E., Szoltek A. (red.): *Psychologia na rzecz bezpieczeństwa publicznego*, Szczytno 2009, s. 77.

⁴ Siemaszko A., Gruszczyńska B., Marczewski M., Ostaszewski P., Woźniakowska-Fajst D., *Stalking w Polsce - rozmiary-formy-skutki*,. Raport z badania nt. uporczywego nękania., „Archiwum Kryminologii” tom XXXII, 2011, s. 50.

⁵ P. Tjaden, N. Thoennes, *Stalking in America: Findings From the National Violence Against Women Survey*, “National Institute of Justice Centers for Disease Control and Prevention”, April 1998, s. 2.

⁶ *Stalking in Sweden. Prevalence and prevention*, The Swedish National Council for Crime Prevention, Edita Norstedts, 2006 r., s. 8-9.

⁷ Westrupp D., *Applying Functional Analysis to Stalking Behavior*, w: Reid Meloy J. (red.), *The Psychology of Stalking: Clinical and Forensic Perspectives*, Academic Press, San Diego 1998, s. 120.

⁸ *Protecting women from the New crime of stalking: a comparison of legislative approaches within the European Union*, s. 87. Raport dostępny na stronie internetowej:

http://stalking.medlegmo.unimo.it/RAPPORTO_versione_finale_011007.pdf. (dostęp: 27.11.2014).

⁹ ze strony internetowej Observatorio Nazionale Stalking: <http://www.stalking.it/page.php?area=6&sez=28>, (dostęp: 27.11.2014).

byli ofiarami tego zjawiska waha się od 3,5 (w Szwecji) do 20% (w Turcji). We Francji, Wielkiej Brytanii i Finlandii praktyki mobbingowe dotknęły 10% pracowników, w Hiszpanii zaś 14%¹⁰.

Przemoc rówieśnicza również dotyka wielu uczniów. W Australii ofiarami bylllyngu było 16% dzieci¹¹, W Stanach Zjednoczonych do nękania innych przyznało się 13% uczniów, 11% było ofiarami, a 6% występowało w obu tych rolach¹². W Polsce 27% uczniów twierdzi, że w ich szkole jest dużo przemocy i agresji między uczniami, a 4% młodych respondentów przyznało, że po prostu boi się chodzić do szkoły¹³.

Ofiary uporczywego nękania

Przemoc emocjonalna nie rozkłada się równo w populacji. Ofiarami stalkingu i molestowania seksualnego najczęściej padają kobiety¹⁴. Bullying z definicji dotyczy bardzo młodych osób. W przypadku stalkingu także możemy obserwować częste występowanie zjawiska u osób młodych. Najczęściej ofiary mają od 18 do 29 lat gdy po raz pierwszy doświadczają uporczywego nękania¹⁵. Doris M. Hall, która badała ofiary stalkingu w USA pisze, że 42% z nich to osoby do 30 roku życia (24% było w wieku 18-24 lata)¹⁶. Polskie badania pokazują, że 10% ofiar to osoby młode (do 29 roku życia)¹⁷. Wydaje się, że w istocie może być ich jeszcze więcej, jako że ankieta prowadzona była metodą telefoniczną poprzez kontakt za pośrednictwem telefonów stacjonarnych, podczas gdy bardzo młodzi ludzie najczęściej korzystają z telefonów komórkowych. Poza tym pytano jedynie o aktualny wiek respondenta, a nie o wiek, w którym doświadczył on nękania. W jakościowych badaniach akt prokuratorskich dotyczących uporczywego nękania M. Budyn-Kulik i M. Mozgawa wskazują, że 15 na 36 zidentyfikowanych w badanych aktach ofiar była w wieku do 30 lat¹⁸.

Poza tym, że ryzyko wiktyimizacji poprzez uporczywe nękanie wiąże się z młodym wiekiem, to dodatkowo zidentyfikowano szczególne grupy, w przypadku których rośnie ryzyko pokrzywdzenia. Należą do nich m.in. osoby, które profesjonalnie zajmują się udzielaniem pomocy (adwokaci, lekarze, pracownicy opieki społecznej, terapeuci) lub z innego powodu kontaktują się z większą liczbą ludzi, zwłaszcza gdy charakter ich pracy niesie pewną nierówność relacji, np. opartą na autorytecie (jak w przypadku nauczycieli czy duchownych)¹⁹. Niewątpliwie do grupy ryzyka należą także osoby o wysokiej społecznej widoczności: politycy, aktorzy czy po prostu celebryci. Niektóre badania wskazują na ponadprzeciętnie wysoki odsetek ofiar uporczywego nękania wśród studentów. D.M. Hall pisze, że w przypadku przeanalizowanych przez nią spraw sądowych 12%

¹⁰ M. Vélez, *Workplace Harassment: A Global Organizational Issue*, 2011. s. 8-9. Artykuł dostępny na stronie internetowej: http://quest.uprrp.edu/Quest_files/ProceedingsQ8/Concurrent_session_10/Workplace-Harassment.pdf (dostęp: 20.12.2016).

¹¹ D. Cross i in., *Australian Covert Bullying Prevalence Study*, Child Health Promotion Research Centre Edith Cowan University, 2009, s. xxii.

¹² Tonja R. Nansel i in., *Bullying Behaviors Among US Youth Prevalence and Association With Psychosocial Adjustment*, "The Journal of the American Medical Association", vol. 285, nr 16, 2001. Artykuł dostępny na stronie internetowej: <http://jama.jamanetwork.com/article.aspx?articleid=193774> (dostęp: 20.12.2016).

¹³ *Przemoc w szkole. Raport z badań*. Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2006, s. 17 i 24.

¹⁴ por. Siemaszko A., Gruszczyńska B., Marczewski M., Ostaszewski P., Woźniakowska-Fajst D., *Stalking w Polsce...*, s. 57, L. Bates, *Safety for stalking victims*, *Writer's Showcase*, 2001, s. 4.

¹⁵ Bates L., *Safety for stalking victims*, *Writer's Showcase*, 2001, s. 4.

¹⁶ Hall D. M., *Victims of stalking*, w: Reid Meloy J., *The Psychology of Stalking*, s. 126.

¹⁷ Siemaszko A., Gruszczyńska B., Marczewski M., Ostaszewski P., Woźniakowska-Fajst D., *Stalking w Polsce...*, s. 58

¹⁸ Budyn-Kulig M., Mozgawa M., *Prawnokarne i kryminologiczne aspekty zjawiska nękania*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, 2012, s. 39-40.

¹⁹ Bates L., *Safety for Stalking Victims*, *Writer's Showcase*, San Jose, New York, Lincoln, Shanghai 2001, s. 4.

pokrzywdzonych w czasie nękania była studentami (jest to czwarta pozycja na liście po specjalistach (31%), osobach na kierowniczych stanowiskach (20%) oraz sprzedawcach (16%))²⁰. Studiowało także 9% sprawców stalkingu (na piątym miejscu po specjalistach (17%), osobach na stanowisku kierowniczym (10%), sprzedawcach i rzemieślnikach (po 10%))²¹. To zaangażowanie w sprawstwo wynikać może z młodego wieku, kiedy uczucia są przeżywane niezwykle intensywnie, a reakcje są bardzo impulsywne.

Studenci jako ofiary uporczywego nękania

Nękanie emocjonalne studentów było przedmiotem niejednych badań, a niemal wszystkie pokazywały, że doświadczenia studentów z uporczywym nękaniem są w tej grupie powszechniejsze niż w reszcie populacji. Bonnie S. Fisher, Francis T. Cullen i Michale G. Turner w 1997 r. objęli badaniem niemal 4.500 studentek college'u. Okazało się, że 13,1% z nich była nękana co najmniej jednokrotnie od początku roku akademickiego (do chwili badań upłynęło średnio niecałe 7 miesięcy)²², a 83% z nich nie zgłosiło incydentu władzom akademickim. W tym samym roku badania przeprowadziła na jednym z publicznych uniwersytetów amerykańskich Beth Bjerregaard ustalając, że co czwarta studentka (24,7%) i co dziesiąty student (10,9%) byli w życiu ofiarami stalkingu, a 6% badanych borykało się z nękaniem w okresie badania²³. Karen L. Yanowitz podaje, że 55% badanych przez nią studentów miała jakieś doświadczenie ze stalkingiem, aczkolwiek do tej grupy autorka zaliczyła zarówno ofiary uporczywego nękania, jak i osoby, którzy znały kogoś, kto był ofiarą²⁴. Badania nad stalkingiem wśród studentów prowadzone były także we Włoszech. Prześladowana była co czwarta badana osoba, przede wszystkim kobiety²⁵.

Wyjątkowo wysoki odsetek pokrzywdzonych stalkingiem raportowali badacze fińscy w 2010 roku: 48,5% studentów, którzy odpowiedzieli na ankietę było ofiarą stalkingu²⁶. W tym przypadku jednak, niezwykle krytycznie należy spojrzeć na problem metodologii badań. Badacze wysłali drogą elektroniczną 2700 ankiet do studentów Wydziału Nauk Humanistycznych²⁷ i wszystkich studentów psychologii na pięciu fińskich uniwersytetach. Zwrot ankiet wyniósł nieco poniżej 30% (763). Po wykluczeniu osób, które ankietę wypełniły, a jednak nie były studentami (np. pracownicy administracji czy absolwenci) do dalszych badań zostało 615 ankiet, z czego 43% było wypełnionych przez studentów psychologii, a znaczącą większość (86%) stanowiły studentki²⁸. Ten sposób prowadzenia rekrutacji do badań musiał zaważyć na ich wyniku. Przede wszystkim na ankiety elektroniczne chętniej odpowiadają osoby, które czują, że mają coś do powiedzenia na dany temat. Zatem osoba, która nie miała nigdy problemu ze stalkingiem, częściej ankietę po prostu zignoruje. Większą motywację do jej wypełnienia będą miały osoby, które stały się ofiarami, bo mogą chcieć podzielić się swoim doświadczeniem. Z tego względu uważam, że w

²⁰ D. M. Hall, *Victims of stalking*, s. 127.

²¹ tamże, s. 130.

²² Fisher B. S., Cullen F.T., Turner M. G., *Being Pursued: stalking victimization in national study of collage women*, "Criminology&Criminal Policy", vol. 1, number 2, 2002, s. 280.

²³ Bjerregaard B., *An empirical Study of Stalking Victimization*, "Violence and Victims" (2000), vol. 15, No 4., s. 395.

²⁴ Yanowitz K. L., *Influence of Gender and Experience on College Students' Stalking Schemas*, "Violence and Victims" (2006), vol. 21, Number 1, s. 95.

²⁵ Maran D.A., Zedda M., Varetto A., Munari J., *Stalking Victimization among Italian University Students*, "Gender & Behavior" (2014), 12 (1), s. 6073.

²⁶ Björklund K. i in. *Coping With Stalking Among University Students*, "Violence and Victims", volume 25, Number 3, 2010, s. 400.

²⁷ *Faculty od Arts* - został on wybrany ze względu na to, że jest jednym z największych i najbardziej niejednorodnym wydziałem Uniwersytetu Helsińskiego.

²⁸ tamże, s. 398-399.

przypadku omawianych badań wysoki odsetek pokrzywdzonych wiązał się z obraną metodą badawczą.

Zostawiając na marginesie wynik badań fińskich, wydaje się, że podwyższony odsetek osób nękanych wśród studentów jest faktem, co można tłumaczyć między innymi ich specyficzną sytuacją życiową i rozwojową. Okres wczesnej dorosłości to czas dużej wrażliwości emocjonalnej. Jednocześnie wiele osób po raz pierwszy w życiu jest dłuższy czas poza domem, co może powodować poczucie oderwania i zagubienia²⁹. Jest to także czas poszukiwania nowych relacji, bliskości, podejmowania prób tworzenia związków oraz ich rozpadów.

Temat stalkingu jest w Polsce stosunkowo nowy. W pracach badawczych podejmowany jest dopiero od kilku lat. Zostały przeprowadzone jedynie dwa badania na próbie ogólnopolskiej, natomiast środowisko studenckie nigdy pod tym kątem nie było badane. Interesujące wydawało się zbadanie doświadczeń polskich studentów odnośnie do zjawiska stalkingu, zwłaszcza przyjrzenie się skali i charakterowi zjawiska w tej grupie młodych ludzi. Jako że Uniwersytet Warszawski jest największym w Polsce uniwersytetem, skupiającym studentów różnych dyscyplin, na którym studiują zarówno kobiety jak i mężczyźni, wydawał się być odpowiedni do przeprowadzenia badań opartych na celowym doborze próby. Badanie przeprowadzone było za pomocą ankiety i miało objąć ok. 1000 studentów. Jego celem było uzyskanie informacji na temat skali zjawiska wśród studentów, rodzaju nękania, skutków, jakie nękanie wywołało, stosunku łączącego pokrzywdzonego ze sprawcą (osoba obca czy znajoma) oraz świadomości istoty zjawiska stalkingu.

Stalking w doświadczeniach studentów Uniwersytetu Warszawskiego

Uniwersytet Warszawski jest największą w Polsce szkołą wyższą, z dużym zróżnicowaniem kierunków. W roku 2013 na UW studiowało ok. 30.000 osób na studiach stacjonarnych, a 2/3 z nich stanowiły kobiety. Badania nad problematyką doświadczeń studentów UW ze zjawiskiem nękania emocjonalnego zostały przeprowadzone w formie ankiety audytoryjnej. Założono rozdanie 1000 ankiet. Jednym z ważniejszych problemów metodologicznych był taki dobór próby, by zachowana została rzeczywista proporcja płci studentów (2:1 na rzecz studentek). Liczba kobiet i mężczyzn uczących się na UW różni się proporcjami na poszczególnych kierunkach. Z administracji UW uzyskano listę kierunków wraz z liczbą studentów z podziałem na płeć. Dane te stanowiły podstawę dokonania losowania kierunków, na których została przeprowadzona ankietka. Mimo niezwyklej staranności w doborze próby okazało się, że zrealizowanie badań z zachowaniem proporcji płci respondentów napotkało na problemy. Okazało się bowiem, że studentki uczęszczają na zajęcia znacznie pilniej niż studenci. Wielu z nich było po prostu nieobecnych w dniu przeprowadzania ankiety. Generalnie w grupach zajęciowych, do których wchodził ankietarzy, studentów było znacznie mniej niż na listach. Ostatecznie uzyskano 359 wypełnionych ankiet, z czego 292 (81,3%) wypełnionych przez kobiety, a 67 (18,7%) przez mężczyzn.

Większość respondentów była osobami bardzo młodymi: 315 osób (85,2%) było w wieku 20-24 lata, a jedynie 44 osoby (12,3%) skończyły 25 lat³⁰.

Prawie połowa studentów pochodziła z dużych lub średnich miast, 32% z małych miast, a 21% ze wsi.

²⁹ Morgan R. K., *Students Stalking Faculty: Real and Imagined Relationships*, „Sexuality&Culture” (2010) 14:5-16, DOI 10.1007/s12119-009-9692-1, s. 13.

³⁰ Dziewięciu respondentów nie podało swojego wieku.

Tabela 1. Miejsce pochodzenia respondentów.

miejsce pochodzenia	liczba respondentów	odsetek
Wieś	75	20,8
miasto do 100 tys. mieszkańców	115	32,0
miasto 100-500 tys. mieszkańców	51	14,3
miasto pow. 500 tys. mieszkańców	113	31,5
brak danych	5	1,5

Dane o statusie rodzinnym udało się uzyskać od 329 respondentów. Zapewne ze względu na bardzo młody wiek 2/3 badanych studentów nie pozostawało w żadnym związku. Co trzecia osoba miała partnera (a 13 osób było nawet w związku formalnym), a jedna osoba była rozwiedziona.

Tabela 2. Status rodzinny respondentów.

miejsce pochodzenia	liczba respondentów	odsetek
samotna/y	220	66,1
posiadający partnera	95	28,6
w związku małżeńskim	13	3,9
rozwiedziona/y	1	0,3

Spośród wszystkich badanych 144 osoby (40,1%) przyznały, że byli ofiarami uporczywego nękania, w tym 27 osób (7,5%) stwierdziło, że nadal jest ofiarą prześladowcy.

Sposoby nękania

Na stalking składają się różnego typu zachowania, takie jak telefonowanie, wysyłanie esemesów i e-maili, składanie niemile widzianych podarunków czy kwiatów, a także groźby, zachowania agresywne, śledzenie, obserwowanie, zamieszczanie w Internecie wizerunków i danych ofiary itd. Zachowania prześladowcy (stalkera) mogą ograniczyć się jedynie do nękania za pomocą telefonów czy listów, jednak mogą z czasem ewoluować i stanowić dla ofiary ogromne, czasem nawet śmiertelne niebezpieczeństwo. Badania przeprowadzone we Włoszech pokazują, że 10% zabójstw dokonanych w tym kraju, było poprzedzonych czynami rozpoznawanymi jako stalking³¹. Zaszczute ofiary stalkingu decydują się czasem ze strachu na tak radykalne kroki jak zmiana miejsca zamieszkania lub pracy, są też grupą zagrożoną samobójstwem.

W ogólnopolskich badaniach przeprowadzonych w 2010 r. przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości najczęstszym sposobem szykanowania ofiar było rozpowszechnianie oszczerstw, kłamstw i plotek na ich temat (doświadczyło tego niemal 70% pokrzywdzonych), następnie nawiązywanie kontaktu z wykorzystaniem osoby trzeciej (doświadczyła tego przeszło połowa ofiar), groźenie i szantażowanie pokrzywdzonego (w połowie przypadków) oraz częste telefony, niejednokrotnie głucho lub nocne (prawie połowa nękanym). Przeszło co trzecia pokrzywdzona osoba musiała zmierzyć się z takimi zachowaniami, jak otrzymywanie niechcianych listów, e-maili, SMS-ów czy wiadomości głosowych, groźby i zaczepki kierowane do przyjaciół ofiary oraz

³¹ Dane Observatorio Nazionale Stalking ze strony internetowej:
<http://www.stalking.it/page.php?area=6&sez=26&id=21> (dostęp 05.05.2008).

śledzenie³². Jak na tak w miarę świeże badania zwraca uwagę stosunkowo mała liczba przypadków nękania na pośrednictwem środków nowoczesnych technologii, aczkolwiek wpływ na to mogła mieć metodologia prowadzenia badań³³. Tym niemniej Magdalena Budyn-Kulik i Marek Mozgawa w swoim opracowaniu piszą wprost, że „telefon (głównie komórkowy) stał się nie tylko ważnym środkiem komunikacji, ale i podstawowym środkiem nękania w dzisiejszych czasach”³⁴. Na 478 spraw prokuratorskich, które przebadali, w 284 jednym ze środków nękania było wykonywanie telefonów, a w 171 sprawach: wysyłanie smsów. Poza tym sprawcy nachodzili swoje ofiary (73 przypadki), wysyłali maile (42 przypadki) i śledzili pokrzywdzonych (39 przypadków)³⁵.

W badaniach studentów Uniwersytetu Warszawskiego zadano pytanie typu self-report o to, czy zdarzyło im się kiedykolwiek ponawiać próby kontaktu z osobami, które wyraźnie powiedziały, że ich sobie nie życzą. Siedem osób (1,9%) przyznało, że nękali kogoś, w kim byli zakochani, a osiem osób (2,2%) stwierdziło, że prześladowali kogoś, kogo nienawidzili. W zależności od motywu nękania sprawcy posługiwali się nieco innymi metodami. Osoby zakochane przede wszystkim śledziły aktywność obiektu swoich uczuć w internecie i dotykały tę osobę gdy miały ku temu okazję (robiło tak wszystkich 7 zakochanych stalkerów). Ponadto po pięć osób stwierdziło, że podejmowali próby nawiązania kontaktu przez osoby trzecie, robili ofierze zdjęcia (5 osób) i zostawiali wiadomości (np. na poczcie głosowej). Po cztery osoby wysyłały listy, smsy i prezenty, a także śledziły obiekt admiracji.

W przypadku stalkerów, którzy swoich ofiar nienawidzili zdarzały się takie zachowania jak śledzenie aktywności ofiary w internecie, wypytywanie przyjaciół ofiary, wysyłanie listów, smsów i innych przedmiotów oraz robienie zamówień na koszt ofiary (każde z tych zachowań zostało wskazane przez cztery osoby).

W przypadku młodych osób rzeczywiście wydaje się, że dominuje nękanie na odległość, rzadziej dochodzi do kontaktów osobistych między sprawcą a ofiarą. W ciągu 20 lat, kiedy prowadzone były badania nad stalkingiem wśród studentów widać także jak rozwijająca się technika wpływa na formy kontaktu prześladowcy z ofiarą. Fisher, Cullen i Turner podają³⁶, że ¾ stalkerów telefonowało, 3 osoby na 10 wysyłały listy, a ¼ maile³⁷. W nowszych badaniach zdecydowanie dominują elektroniczne środki kontaktu. W badaniach włoskich 72% pokrzywdzonych było nękanych za pomocą telefonów, 56% otrzymywało niechciane wiadomości tekstowe, a 53% niechciane maile³⁸.

Ze sposobów osobistego kontaktu Fisher, Cullen i Turner wymieniają przede wszystkim wystawanie w miejscach, w których pojawiała się prześladowana osoba (48%), obserwowanie jej z daleka (44%) i śledzenie (42%)³⁹. Podobne wyniki mieli badacze włoscy: wystawanie stalkera przed domem i uniwersytetem zgłosiło 77% pokrzywdzonych, a śledzenie 44%⁴⁰.

Studenci Uniwersytetu Warszawskiego, którzy byli ofiarami nękania na tle emocjonalnym zgłaszali przede wszystkim działania prześladowcy, które nie wymagały bezpośredniego kontaktu:

³² Siemaszko A., Gruszczyńska B., Marczewski M., Ostaszewski P., Woźniakowska-Fajst D, *Stalking w Polsce...*, s. 56-57.

³³ Badania realizowane były metodą CATI, ankieterzy dzwonili na telefony stacjonarne i próba objęła nieproporcjonalnie większą liczbę osób z wieku średnim, które w ciągu dnia przebywały w domu.

³⁴ Budyn-Kulik M., Mozgawa M., *Prawnokarne i kryminologiczne aspekty zjawiska nękania*, s. 30.

³⁵ tamże.

³⁶ Fisher B. S., Cullen F.T., Turner M. G., *Being Pursued...*, s. 282.

³⁷ Badania prowadzono w 1997 r., zatem dostęp do maili był znacznie bardziej ograniczony niż obecnie i nie istniały jeszcze portale społecznościowe.

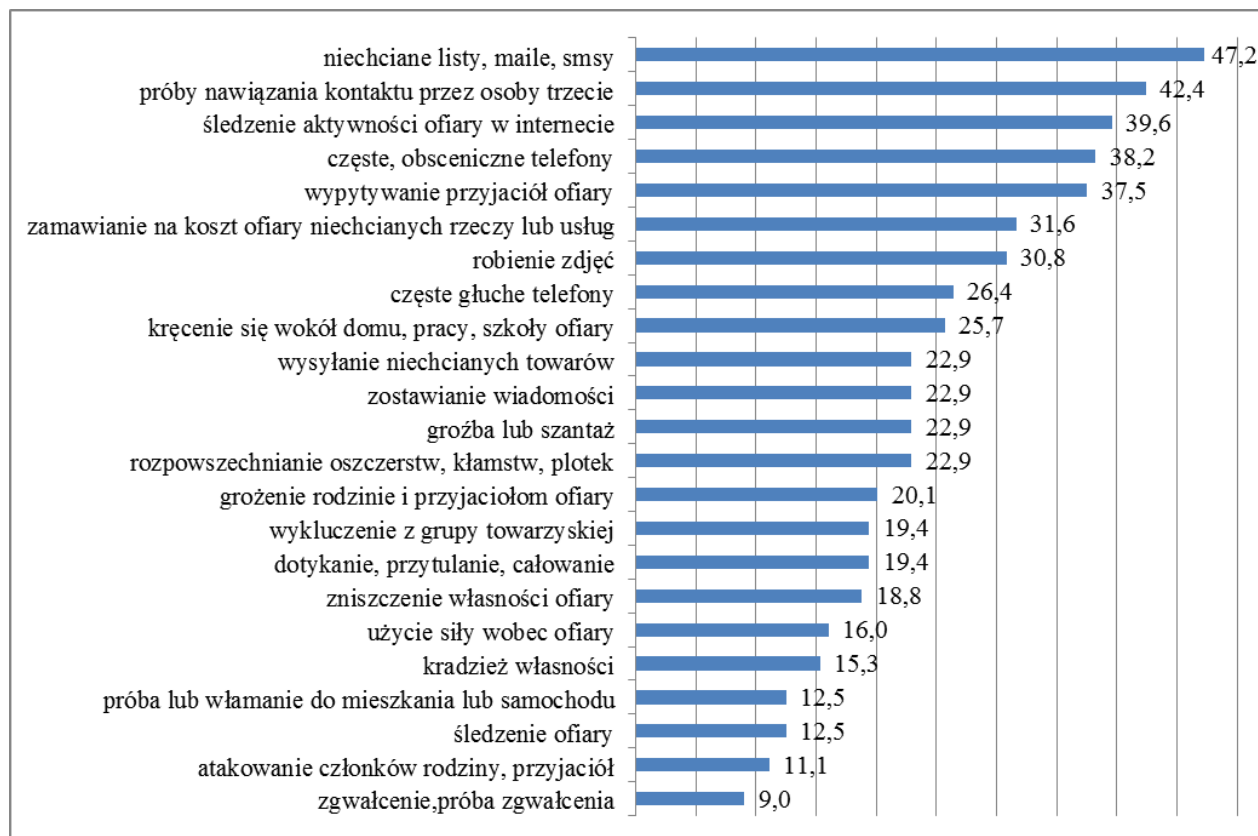
³⁸ Maran D.A., Zedda M., Varetto A., Munari J., *Stalking Victimization among Italian University Students*, s. 6074.

³⁹ Fisher B. S., Cullen F.T., Turner M. G., *Being Pursued...*, s. 282.

⁴⁰ Maran D.A., Zedda M., Varetto A., Munari J., *Stalking Victimization among Italian University Students*, s. 6074.

otrzymywanie niechcianych listów, maili i smsów (47%), śledzenie ich aktywności w internecie (40%) oraz częste, niekiedy obsceniczne czy głuche telefony (65%). Poza tym stalkerzy próbowali nawiązać kontakt z ofiarą przez osoby trzecie i wypytywali o nich przyjaciół osoby pokrzywdzonej. W niemal co trzecim przypadku stalker robił ofierze zdjęcia, a w co czwartym kręcił się wokół domu, pracy czy szkoły ofiary.

Wykres 1. Sposoby nękania respondentów.

Czas trwania nękania

W przypadku uporczywego nękania okres w jakim sprawca prześladowuje ofiarę ma ogromne znaczenie. Im dłuższy, tym z poważniejszymi skutkami wiąże się wiktyimizacja. Psychiczenie trudne do zniesienia jest mierzenie się z długotrwałym terroryzowaniem, a i z biegiem czasu sprawca ma okazję wykorzystać więcej metod dręczenia, a jego działania mogą eskalować. W polskich badaniach z 2010 r. aż 20% pokrzywdzonych przyznało, że nękanie trwało w chwili prowadzenia badania. Co trzecia ofiara zmagająca się z prześladowaniem ponad tydzień, ale nie dłużej niż trzy miesiące. Dość duża była także grupa osób, które borykały się z uporczywym nękaniami dłużej niż rok (niemal 30%). Niestety aż 15% ofiar dręczono przez okres co najmniej trzech lat⁴¹. W badaniach Fisher, Cullen i Turnera przeciętny czas nękania to nieco ponad 3 miesiące, przy czym w badaniach znalazło się kilka przypadków kilkudniowego, a nawet jednodniowego nękania⁴² oraz jeden przypadek, gdzie wiktyimizacja trwała ponad 10 lat⁴³. W badaniach włoskich nękanie trwało

⁴¹ Siemaszko A., Gruszczyńska B., Marczewski M., Ostaszewski P., Woźniakowska-Fajst D, *Stalking w Polsce...*, s. 55.

⁴² Z punktu widzenia definicji uporczywego nękania trudno w takim przypadku w ogóle mówić o stalkingu.

⁴³ Fisher B. S., Cullen F.T., Turner M. G., *Being Pursued...*, s. 281.

od kilku tygodni do kilku lat, średnio przez rok⁴⁴. Badania studentów UW pokazały, że w przypadku młodych ludzi najczęstszym modelem było nękanie krótkotrwałe. Dla niemal połowy respondentów nękanie trwało nie dłużej niż 3 miesiące, przy czym najczęściej (26%) od jednego do trzech miesięcy. Nękanie trwające ponad rok dotknęło nieco ponad 15% studentów, ale najdłuższa, ponad trzyletnia wiktyimizacja, była udziałem zaledwie dwóch osób.

Tabela 3. Czas trwania nękania.

okres nękania	liczba pokrzywdzonych	odsetek pokrzywdzonych
mniej niż tydzień	3	2,1
ponad tydzień, mniej niż miesiąc	28	19,7
1-3 miesiące	37	26,0
4-5 miesięcy	15	10,6
6-11 miesięcy	9	6,3
1-2 lata	20	14,0
3 lata i dłużej	2	1,4

Sprawcy nękania

Studenci Uniwersytetu Warszawskiego, którzy padli ofiarami uporczywego nękania podali, że sprawcami byli przede wszystkim mężczyźni (69,4%). Kobiety były prześladowczyniami w 13,8% przypadków, a nieco w co dziesiątej sprawie prześladowcami byli zarówno mężczyzna, jak i kobieta (11,1%). Dość dużą grupę sprawców (niemal 35%) stanowiły osoby bardzo młode, do 19 roku życia. Może to świadczyć o tym, że część zdarzeń uznanych przez respondentów za przejawy stalkingu dotyczyła bullyingu, czyli nękania szkolnego (świadczy o tym nie tylko wiek sprawców, ale także fakt, że ponad 20% badanych powiedziało, że nękania dopuszczał się kolega lub koleżanka z klasy⁴⁵). Różnice między definicjami różnych form nękania emocjonalnego mają jednak sporo wspólnych zakresów i w badaniach wiktyimizacyjnych trudno niekiedy jest precyzyjnie je od siebie odróżnić. Największą grupę badanych stanowiły osoby między 20 a 40 rokiem życia, starsi nękańcy pojawili się jedynie w pojedynczych przypadkach.

Tabela 4. Wiek sprawców nękania emocjonalnego.

wiek sprawców	liczba sprawców	odsetek sprawców
poniżej 16	10	9,0
16-19	29	25,4
20-39	66	60,0
40-59	4	3,6
powyżej 60	1	0,9

Podobnie w niedawnych badaniach przeprowadzonych we Włoszech niemal 80% sprawców stanowili mężczyźni. Wiek sprawców wahał się w przedziale od 20 do 60 lat, przy czym większość

⁴⁴ Maran D.A., Zedda M., Varetto A., Munari J., *Stalking Victimization among Italian University Students*, s. 6074.

⁴⁵ O relacjach między pokrzywdzonym a sprawcą będzie mowa w dalszej części artykułu.

z nich (64%) miało od 20 do 25 lat⁴⁶. Bjerregaard pisze, że w przypadku ofiar-studentek sprawcy w 80% byli mężczyznami, a w przypadku ofiar-studentów mężczyźni-sprawcy występowali w 70%⁴⁷.

W przypadku stalkingu ofiary najczęściej znają (bardziej bądź mniej) swoich sprawców. Fisher, Cullen i Turner raportują, że 80% badanych znało sprawców, z czego 53% znało sprawcę bardzo dobrze. Dla 18% prześladowca był osobą obcą, a 2% nigdy nie dowiedziało się kto nim był⁴⁸. W badaniach włoskich jedynie 16,7% ofiar nie znało swojego prześladowcy⁴⁹, a w badaniach Beth Bjerregaars nie znało go 22% pokrzywdzonych.

W badaniach Fisher, Cullen i Turnera najczęściej sprawcą był chłopak lub były chłopak pokrzywdzonej (42%), w ¼ przypadków kolega z klasy, w 10% przypadków znajomy, a w 9,5% przyjaciel. Niecałe 6% sprawców stanowili koledzy z pracy⁵⁰. W przypadku studentów włoskich niemal w 42% prześladowca był ex-partner, w 19% przyjaciel, a w 11% znajomy⁵¹. Bjerregaars podaje, że najczęściej prześladowcami byli ex-partnerzy bądź małżonkowie (43%), obecni partnerzy (12%), przyjaciele (9%) i znajomi (10%). Badania polskie wyróżniają się na tym tle o tyle, że bardzo niewielki jest udział w charakterze sprawców byłych partnerów i parterów. Stanowią oni niecałe 12% przypadków. Najczęściej jako prześladowcy wskazywani byli po prostu znajomi (niecałe 34%) i wspomniani już wyżej, koleżanki i koledzy z klasy (21%).

Tabela 5. Charakter relacji pokrzywdzonego ze sprawcą.

relacja ze sprawcą	liczba pokrzywdzonych	odsetek pokrzywdzonych
znajomy, kolega	37	33,8
kolega/koleżanka z klasy	25	21,2
były chłopak	10	8,5
były przyjaciel/przyjaciółka	4	3,4
była dziewczyna	3	2,5
wielbiciel	2	1,7
Klient	2	1,7
partner	1	0,8
Mąż	1	0,8
Nie wiem, ktoś obcy, nie znałam(em) prześladowcy	18	15,3
Inne	12	10,2

Reakcja ofiary na prześladowanie

Badania pokazują, że większość ofiar-studentów podejmuje jakieś aktywności w reakcji na prześladowanie. Według Fisher, Culler i Turnera najczęstszą reakcją jest unikanie sprawcy (43%), natomiast 16% dążyło do bezpośredniej konfrontacji z prześladowcą⁵². Björklund pokazuje, że reakcja na działania prześladowcy jest zależna także od tego czy sprawca zachowywał się w sposób

⁴⁶ Maran D.A., Zedda M., Varetto A., Munari J., *Stalking Victimization among Italian University Students*, s. 6074.

⁴⁷ Bjerregaard B., *An empirical Study of Stalking Victimization*, s.,396.

⁴⁸ Fisher B. S., Cullen F.T., Turner M. G., *Being Pursued...*, s. 284.

⁴⁹ Maran D.A., Zedda M., Varetto A., Munari J., *Stalking Victimization among Italian University Students*, s. 6074.

⁵⁰ Fisher B. S., Cullen F.T., Turner M. G., *Being Pursued...*, s. 284.

⁵¹ Maran D.A., Zedda M., Varetto A., Munari J., *Stalking Victimization among Italian University Students*, s. 9. 6074.

⁵² Fisher B. S., Cullen F.T., Turner M. G., *Being Pursued...*, s. 283.

agresywny czy też nie. Tu także najczęstszym postępowaniem było unikanie spotkania sprawcy, stosowane nawet częściej przez ofiary stalkingu nieagresywnego (85%) niż agresywnego (81%). Natomiast unikanie odbierania telefonów było stosowane przez 86% ofiar stalkingu agresywnego i 74% ofiar stalkingu nieagresywnego⁵³.

Polscy studenci rzadko szukali wsparcia i pomocy. Zdecydowała się na to tylko co trzecia prześladowana osoba, w 88,9% przypadków do rodziny i przyjaciół. Sprawę na policję lub prokuraturę zgłosiło 11,1% pokrzywdzonych. Ofiary stalkingu zwracały się także do prawników, lekarzy czy organizacji pozarządowych.

Tabela 6. Osoby i instytucje, do których nękanani studenci zwrócili się o pomoc.

rodzina	51,1%
przyjaciele	37,8%
policji, prokuratura	11,1%
prawnik	4,4%
lekarz, psycholog	4,4%
sąd rodzinny	2,2%
organizacja pozarządowa	2,2%
inne (szef, rodzina prześladowcy, ochroniarz)	6,6%

Fakt, że studenci unikają informowania o prześladowaniu organów wymiaru sprawiedliwości potwierdzają także badania amerykańskie: 83% przypadków stalkingu nie zostało w ogóle zgłoszonych ani policji ani straży uniwersyteckiej. Głównym powodem niezgłoszenia sprawy było przekonanie, że nękanie nie było na tyle poważne by je zgłaszać (72%), niepewność czy działanie sprawcy było umyślnie popełnionym przestępstwem (45%) albo brak wiary w to, że policja potraktuje zdarzenie jako wystarczająco poważne (34%)⁵⁴. W badaniach Björklund skłonność do informowania policji także nie była powszechna. Na taki krok zdecydowało się niecałe 4% ofiar stalkingu nieagresywnego i 10% ofiar stalkingu agresywnego⁵⁵.

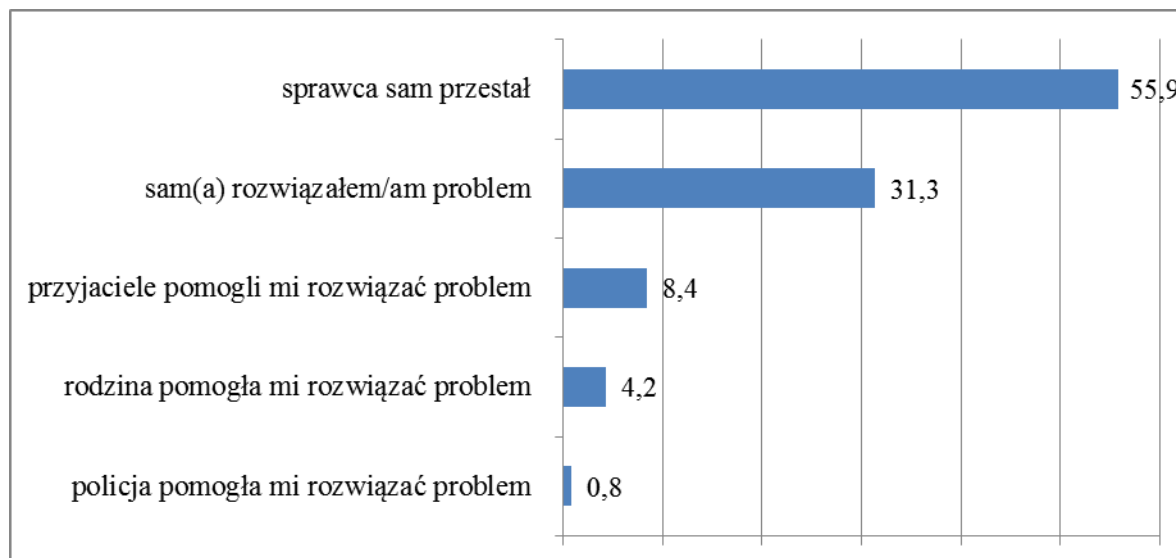
Polscy studenci zostali także zapytani o to, co ich zdaniem było przyczyną zakończenia działań przez stalkera. Odpowiedzi respondentów są zapewne wypadkową oceny czynów jako nie specjalnie poważnych i realnie im zagrażających, niechęci (czy też braku potrzeby) zgłaszania czynów na policję czy do prokuratury oraz być może przekonania o możliwości zakończenia sytuacji w sposób nieformalny. W przeszło połowie przypadków jednak prześladowca po prostu po jakimś czasie porzucał obiekt swoich zainteresowań. Co trzecia nękana osoba poradziła sobie z problemem samodzielnie, a w prawie 13% przypadków przy pomocy przyjaciół i rodziny.

⁵³ Björklund K. i in. *Coping With Stalking...*, s. 402.

⁵⁴ Fisher B. S., Cullen F.T., Turner M. G., *Being Pursued...*, s. 285.

⁵⁵ Björklund K. i in. *Coping With Stalking...*, s. 402.

Wykres 2. Sposób zakończenia nękania.

W przypadku studentów włoskich większą rolę odegrała interwencja policji (11%) i osób trzecich, takich jak krewni, przyjaciele i partner (28%). Niemal co dziesiąta prześladowana osoba (9%) stwierdziła, że stalking zakończył się na skutek zmiany jej stylu życia. Zaledwie 7% stwierdziło, że sprawca sam zaprzestał nękania, przy czym dwie osoby stwierdziły, że wiedzą, że prześladowca znalazł sobie nową ofiarę⁵⁶.

Reakcje punitywne wobec uporczywego nękania

Dotychczasowe badania nie dają jednoznacznej odpowiedzi o postawy punitywne Polaków. Międzynarodowe badanie przestępczości (International Crime Victimization Survey) z lat 2004 - 2005 pokazało, że Polacy mieli dość punitywne podejście, zajmując czwarte miejsce w Europie (po Wielkiej Brytanii, Irlandii i Grecji)⁵⁷. Z drugiej jednak strony badania Aleksandry Szymanowskiej skłaniały do uznania, że jeśli badanym dać więcej danych i informacji o różnych sytuacjach, to ich reakcja jest dość wyważona i racjonalna⁵⁸. W ogólnopolskich badaniach z 2010 r. 87% respondentów było zdania, że uporczywe nękanie powinno być karane, przy czym podobne zdanie miały zarówno osoby, które były ofiarami takiego zachowania, jak i te, które takiego doświadczenia nie miały⁵⁹. Ponieważ art. 190a kodeksu karnego, który penalizuje stalking zakłada bardzo wysokie zagrożenie karą (do 3 lat pozbawienia wolności, przy czym przepis nie przewiduje ani kary grzywny ani kary ograniczenia wolności), podjęto decyzję, by zbadać postawy punitywne studentów UW w przypadku dość typowych, ale jednak stosunkowo niegroźnych sytuacji. Studentom zostały zaprezentowane dwa kazusy (różnił je przede wszystkim motyw działania prześladowcy) oraz zadano pytanie jaka kara byłaby adekwatna dla sprawcy:

⁵⁶ Maran D.A., Zedda M., Varetto A., Munari J., *Stalking Victimization among Italian University Students*, s. 6074.

⁵⁷ Siemaszko A., *International Crime Victim Survey '04/05: Polska na tle wybranych krajów Unii Europejskiej*, „Archiwum Kryminologii” 2007-2008, tom XXIX-XXX, s. 189-190.

⁵⁸ Szymanowska A., *Polacy wobec przestępstw i karania*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego Warszawa 2008, s. 296.

⁵⁹ A. Siemaszko, B. Gruszczyńska, M. Marczewski, P. Ostaszewski, D. Woźniakowska-Fajst: *Stalking w Polsce...*, s. 70.

Sytuacja 1:

23-letni mężczyzna nie może pogodzić się z odejściem dziewczyny. Aby odzyskać jej zainteresowanie przez ostatni miesiąc kilkadziesiąt razy dzwonił do niej i pisał sms-y, wysłał jej pluszowego misia i śledził ją. Dziewczyna wyraźnie prosiła go, żeby dał jej spokój. Jaką karę Pani/Pana zdaniem powinien otrzymać mężczyzna?

Sytuacja 2:

22-letnia kobieta została zraniona przez przyjaciółkę, która postępując nieuczciwie i manipulując, „odbiła” jej chłopaka. Nie mogąc opanować złości na byłą przyjaciółkę przez ostatni miesiąc wysłała rywalce kilkadziesiąt maili i smsów, kilka razy spuściła jej powietrze z opon w rowerze i rozsiewała na jej temat plotki w internecie. Była przyjaciółka wyraźnie żądała zaprzestania tych działań. Jaką karę Pani/Pana zdaniem powinna otrzymać sprawczyni?

Reakcje studentów były bardzo wyważone. W obu przypadkach większość badanych uważała, że sprawcy zasługują na jakąś karę (od ukarania odstąpiłoby niemal 9% w przypadku pierwszej sytuacji, i nieco ponad 5% w przypadku drugiej sytuacji). Tym niemniej respondenci byli dalecy od sugerowania kary pozbawienia wolności. W pierwszym przypadku nikt nie wskazał bezwzględnej kary pozbawienia wolności (z zawieszeniem wykonania: 6,5%), w drugim zaś za bezwzględną karę pozbawienia wolności optowało 3,6% badanych, a za karę z zawieszeniem jej wykonania: 9%. W obu przypadkach najczęściej wskazywanymi karami była kara ograniczenia wolności (przy czym respondentom wyjaśniono, że chodzi głównie o wykonywanie prac społecznych) oraz grzywnę.

Sytuacja 1:		Sytuacja 2:	
proponowana kara	odesetek respondentów	proponowana kara	odesetek respondentów
ograniczenie wolności	41,3	ograniczenie wolności	32,1
grzywna	30,4	grzywna	35,7
zakaz zbliżania się	17,4	zakaz zbliżania się	5,4
pozbawienie wolności (z zawieszeniem wykonania)	6,5	pozbawienie wolności (z zawieszeniem wykonania)	8,9
pozbawienie wolności	0	pozbawienie wolności	3,6
nie karać	8,7	nie karać	5,4
nie wiem	13	nie wiem	8,9

Zdecydowanie, przynajmniej ta grupa społeczna jaką są studenci Uniwersytetu Warszawskiego, nie oczekuje bardzo surowych kar w przypadkach, gdy działania prześladowcy nie są wyraźnie niebezpieczne dla ofiary.

Uwagi końcowe

Badania nad uporczywym nękanem, które dotknęło studentów Uniwersytetu Warszawskiego przyniosło wyniki dość zbliżone do wcześniejszych badań tej grupy społecznej, robionych w Stanach Zjednoczonych i Europie. Potwierdziły się spostrzeżenia, że okres wczesnej dorosłości związany z nowymi wyzwaniami życiowymi w połączeniu z intensywnym życiem

towarzyskim i próbami poszukiwania partnera niesie ze sobą ryzyko wiktyimizacji stalkingiem. W przeciwieństwie o innych badań, polscy studenci najczęściej są nękanymi przez znajomych i kolegów, znacznie rzadziej przez byłych i obecnych partnerów. Prześladowanie jest najczęściej krótkie i wydaje się, że w wielu wypadkach nie na tyle poważne, by pokrzywdzeni szukali pomocy na zewnątrz. Swoim problemem z innymi osobami podzieliła się zaledwie co trzecia osoba pokrzywdzona, przy czym niezwykle rzadko zwracali się oni do organów wymiaru sprawiedliwości. W większości przypadków stalker sam zaprzestawał swojej działalności. Na uwagę zasługuje także fakt, że w przypadkach, gdy prześladowanie nie stanowi dla ofiary zagrożenia, a jest jedynie uciążliwe, respondenci jako najwłaściwszą reakcję wskazywali karę ograniczenia wolności i grzywny, a nie (jak sugeruje to konstrukcją przepisu polski ustawodawca) karę pozbawienia wolności.

Bibliografia

- Bates L., *Safety for Stalking Victims*, Writer's Showcase, San Jose, New York, Lincoln, Shanghai 2001.
- Bjerregaard B., *An empirical Study of Stalking Victimization*, "Violence and Victims" (2000), vol. 15, No 4.
- Björklund K. i in. *Coping With Stalking Among University Students*, „Violence and Victims”, volume 25, Number 3, 2010.
- Budyn-Kulig M., Mozgawa M., *Prawnokarne i kryminologiczne aspekty zjawiska nękania*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, 2012.
- Cross D. i in., *Australian Covert Bullying Prevalence Study*, Child Health Promotion Research Centre
- Fisher B. S., Cullen F.T., Turner M. G., *Being Pursued: stalking victimization in national study of collage women*, "Criminology&Criminal Policy", vol. 1, number 2, 2002.
- Hall D. M., *Victims of stalking*, w: Reid Meloy J., *The Psychology of Stalking*, s. 126.
- Vélez M., *Workplace Harassment: A Global Organizational Issue*, 2011. (http://quest.uprrp.edu/Quest_files/ProceedingsQ8/Concurrent_session_10/Workplace-Harassment.pdf).
- Maran D.A., Zedda M., Varetto A., Munari J., *Stalking Victimization among Italian University Students*, „Gender & Behavior” (2014), 12 (1).
- Morgan R. K., *Students Stalking Faculty: Real and Imagined Relationships*, „Sexuality&Culture” (2010) 14:5-16, DOI 10.1007/s12119-009-9692-1.
- Tjaden P., Thoennes N., *Stalking in America: Findings From the National Violence Against Women Survey*, "National Institute of Justice Centers for Disease Control and Prevention", April 1998.
- Woźniakowska-Fajst D., *Przemoc emocjonalna: stalking, molestowanie, mobbing, bullying – podobieństwa i różnice*, „Prace Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji, tom 16, 2010.
- Protecting women from the New crime of stalking: a comparison of legislative approaches within the European Union*
- Przemoc w szkole. Raport z badań*. Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2006.
- Siemaszko A., Gruszczyńska B., Marczewski M., Ostaszewski P., Woźniakowska-Fajst D., *Stalking w Polsce - rozmiary-formy-skutki*,. Raport z badania nt. uporczywego nękania., „Archiwum Kryminologii” tom XXXII, 2011.

- Siemaszko A., International Crime Victim Survey '04/05: Polska na tle wybranych krajów Unii Europejskiej, „Archiwum Kryminologii” 2007-2008, tom XXIX-XXX.
- Skarżyńska-Sernaglia J., Stalking: od miłości do zbrodni – nowe wyzwania dla psychologii, kryminologii i zespołów interdyscyplinarnych przeciwdziałających przemocy, w: Szafrńska E., Szoltek A. (red.): Psychologia na rzecz bezpieczeństwa publicznego, Szczytno 2009.
- Stalking in Sweden. Prevalence and prevention, The Swedish National Council for Crime Prevention, Edita Norstedts, 2006 r.
- Szymanowska A., Polacy wobec przestępstw i karanie, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego Warszawa 2008.
- Nansel T. R. i in., Bullying Behaviors Among US Youth Prevalence and Association With Psychosocial Adjustment, “The Journal of the American Medical Association”, vol. 285, nr 16, 2001.
- Westrupp D., Applying Functional Analysis to Stalking Behavior, w: Reid Meloy J. (red.), The Psychology of Stalking: Clinical and Forensic Perspectives, Academic Press, San Diego 1998.
- Wrona G., Definicja przemocy emocjonalnej w aspekcie prawnym i psychologicznym, w: Przemoc emocjonalna, Materiały z konferencji z okazji Międzynarodowego Dnia Ofiar Przestępstw, Bytów, 22 lutego 2008 r., Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2008.
- Yanowitz K. L., Influence of Gender and Experience on College Students' Stalking Schemas, „Violence and Victims” (2006), vol. 21, Number 1.

ABSTRACT

The study was conducted in 2013 on a sample of 359 students of the University of Warsaw. 144 persons (40.1%) of respondents admitted that they at least once in their life were victims of stalking. At the time of the survey 7.5% of the respondents were experiencing stalking. The study led to the results quite similar to previous studies of this social group, conducted in the United States and Europe. They confirmed the findings that the early adulthood is associated with new challenges in conjunction with an intense social life and attempts of looking for a partner. All there carry the risk of stalking victimization. In contrast with other studies, Polish students are usually stalked by their friends and colleagues, much less by the former and current partners.

Słowa kluczowe: stalking, przemoc, przemoc emocjonalna, nękanie, nękanie emocjonalne, uporczywe nękanie

Key words: stalking, harassment, violence, emotional violence, emotional harassment